

VELLO LOEMAA

SINISILMSELT
UNISTUSE
POOLE

Toimetanud Karl Kello
Kujundanud Kaspar Ehlvest
Graafilised lehed Arvo Lennart Vercamer

Fotod: autori kogu.

© Autor ja kirjastus Argo, 2021
Kõik õigused kaitstud

www.argokirjastus.ee

ISBN 978-9949-688-82-1
Trükitud Tallinna Raamatutrükikojas

SISUKORD

Eessõna	7
Tee lennukooli	13
Esimene kursus, 1969–1970	20
Teine kursus, 1970–1971	36
<i>Esimene lennusuvi</i>	44
Kolmas kursus, 1971–1972	65
<i>Teine lennusuvi</i>	68
Neljas kursus, 1972–1973	97
<i>Kolmas lennusuvi</i>	102
Lihtsalt lendur, 1973–1975	125
Elu-olu Lutskis, 1973–1979	168
Kogenud lendur, 1975–1979	182
Esimest korda välismaal: Mongoolia, märts 1979	234
Õhujõudude akadeemia, 1979–1982	261
Tveri eriline, kuid mitte õukonnapolk, 1982–1986	296
Lendav staabiülem	321
Komandör, 1986–1989	344
Kaukaasia ilu ja valu	392
Lendurikarjääri tipus, 1989–1992	403
Tagasi Eestisse	432
Epiloog ühele elule	441
Lisad	449

EESSÕNA

Vanemad on mulle rääkinud, et tähti õppisin tundma kolmeaastaselt. Kuid seda, et viieaastaselt läksin esimest korda raamatukokku ja kirjutasin oma esimesele lugejakaardile suurte trükitähtedega VELLO, mäletan küll, seniajani. Hiljem, koolipäevil, sain mõneks ajaks suure lugemishimu tõttu hüüdnimeks 'kirjanik'. Ehkki mõned minu toleaeagsed kirjandid polnud küllap kõige nõrgemad ja üks saadeti isegi vabariiklikule konkursile, kirjanikku minust ei saanud.

Kooliajal tekkis paljude muude kõrvale veel üks harrastus – fotograafia. Kuid ka siin ei läinud asi kaugemale amatööri tasemest. Samas on minu eneseuhkust toetanud asjaolu, et paljud fotod on meeldinud mitte ainult mulle ja mu pereliikmetele, vaid ka teistele asjahuvilistele. Sellegipoolest olen jäänud pigem olupiltnikuks, saamata päris fotograafiks. Siiski vähemalt mõnel alal sai minust professionaal, kõik see ei tulnud üleöö. Kaksikümmend aastat lendurina ja nelikümmend aastat vormis, nii otseses kui ülekantud tähenduses, andis oskused ja kogemuse, mida läks vaja ka tavaelus.

Olukorras, kus mällu on kuhjunud mälestusi ja mõtteid ning omajagu pilte, kerkis küsimus, mida selle kõigega peale hakata? Nii mitmelgi korral juhtus, et tunti huvi minu kunagise lendurielu vastu. Üheks tõukeks sai Paldiski gümnaasiumi ajalooõpetaja Leo Achenbergi kiri, kui viibisin veel Belgias, veebruaris 2002. Ta meenutas meie kohtumist kaitseministeeriumis ja palus kahe „sümpaatse gümnaasiumipreili“ nimel vastata küsimustikule, mis puudutas teenistust endise NSVLi relvajõududes. Käsitsi kirjutatud märkele, et „Kui mõni küsimus on Teie jaoks liiga delikaatne, siis võite sellele mitte vastata“, lisandus tõdemus: „Aga see on ju meie ajalugu...“. Tunnistan, et tollal jäi see töö mul tegemata. Kuid viimane lause oli mõtlemapanev. Ajastut, mil Eesti oli ENSV, on käsitletud palju ja mitut moodi. Poolsada aastat okupatsiooni on noore riigi jaoks pikk aeg, tervelt kaks inimpõlve. Ühe inimese jaoks aga oli juba pikk aeg ja piisav kogemus ligi kaks tosinat aastat teenistust õhujõududes.

Ma pole eriti rääkinud oma kunagistest tegemistest. Isegi pereliikmed on näinud/kuulnud ainult seda, mida on ise kogetud meie ühises kodus. Teenistuse muredest olen püüdnud oma koduseid säästa, ehkki mitte alati õnnestunult. Kuid eks seal oli muudki peale murede. Nõukogudeaegset perioodi käsitletakse ka kas siis huumori, groteski või kõike halvustavas võtmes. Elasime siiski lihtsalt oma elu, nii palju kui võimalik. Ausalt, nagu kodus õpetati.

Pikapeale hakkas mõte küpsema ning jõudsin meenutuste ja ülestähendustega päris kirjatööni. Mõndagi oli säilinud peale mitmeid kolimisi, kuid kaotusi vältida polnud võimalik. Kahju oli paljudest fotodest, mis said kahjustada või hävisid vett lekkivas konteineris. Neid oli niigi vähe, sest lennutegevusest või teenistusest tol-lases armees palju pilte polnudki võimalik teha.

Kunagi kasutasin naljapärast ütlust, et kõige parem raamat on piltidega raamat. Nüüd vist ongi käes aeg oma raamat kirja panna, see oleks siis minu elu pildiraamat – MEP. Kuigi see ingliskeelne lühend on kasutusel Euroopa Parlamendi liikme tähistamiseks, siis minu jaoks jääbki MEP isiklikuks kasutamiseks minu enda tähendusega.

Ainuke küsimus: kellele seda vaja on? Eks see raamat jääb mulle endale enese-teostuse vormiks. Selle sisu võib-olla pakub huvi mu lastele, lastelastele, suguvõsale ja kes teab, ehk teistelegi lugejatele. Või nagu vahel olen naljatamisi öelnud – tulevastele arheoloogidele. Tahan seda või mitte, kuid mõned eluseigid on juba sellised, mida kogenud vähesed ja kirjapanduna aitavad ehk kokku panna mosaiikpilti möödanikust. Peaasi, et püüan olla nii aus ja erapooletu, kui võimalik. Mõningate seikade silumine ei peaks olema lihtlabane ilustamine. Soovides jääda reaalsuse juurde, saan asju kirjeldada just sellest vaatevinklist ja selle teadmise-ga, kuhu mu vaim parasjagu küündis. Hea, et fotograafia on piisavalt objektiivne, pildid täiendavad kirjapandut ilma mingi keerutamiseta.

Juhtub, et sarnastes elulooraamatutes ilustatakse kellegi tegusid või pigem hoopiski vastupidi. Kunagise harrastusmuusikuna tean, et ainuüksi ühe noodi muutmisel võib terve akord muutuda mažoorsest minoorseks. Kuid eks ka elu, nagu muusika, on ikkagi rikkalikum.

Esitan omapoolseid kirjeldusi teiste inimeste ja nende tegemiste kohta selle aja-hetke kohaselt, nagu see toimus minu silme läbi. Püüdes jääda reaalsuse raamesse. Vaadates aeg-ajalt peeglisse ning seda just kriitilise pilguga. Mingil juhul ei soovi ma kedagi halvustada, pigem jäägu siis midagi ütlemata. Meie teod ja tulemused on need, mis meist maha jäävad. Selles mõttes ma ei järgi mingi (organisatsiooni) aastaraamatu stiili, kus kirjeldatakse roosa ja rõõsa tonaalsusega mingit edulugu.

Et kassidel on mitu elu, selle uskumusega on paljud päri. Võib-olla vähem inimesi usub, et ka meil on (olnud) mitu elu. Kuid ilma naljata, eriti murdelistel aegadel, võib ühe inimese elus olla suuri veelahkmeid ning igat eluetappi saab vaadelda kui täiesti erinevat elu. Lapsepõlves ju sai mängitud mängu, kus sul võis olla mitu elu. Miks siis praegu ei võiks seda proovida, trükisõna ja piltide abil?

Paljud võivad esile tuua veelgi värvikamaid ja huvitavamaid seiku oma „mitmest elust“. Oletan tagasihoidlikult, et minu läbielatu pole pelgalt elukutse ja ameti-kohtade poolest kõige unikaalsem. Sellegipoolest nende kogumina ja võimalusena olla mõningate sündmuste kaasaegne võib see kogemus olla ka ainulaadne ning nii

mõnelegi huvi pakkuda. Igaühest ei saa Einsteini, Rockefellerit, Edisoni, astronaut Armstrongi või Jaan Tõnisson. Ka reisimiskogemusi laias maailmas on paljudel rohkem. Kuid oma elukogemust kokku võttes on vast kõike seda piisavalt palju ühe inimese jaoks. On inimesi, kes oskavad elada iga riigikorra ajal. Või siis samastatakse nostalgia nooruspõlve järele igatsusega elada vana riigikorra ajal. Me kõik oleme sündinud oma maale ning armastavate vanemate perre. Sõltumata riigikorrast olen alati sünninimaad armastanud. Ohakamets, Kaasikmägi, Suur kivi jm – igaüks võib meenutada sarnaste nimede all paiku oma väikeses kodukohas.

Paradoksaalselt toimus endises punaimpeeriumis ja vägedes kasvatustöö, kus muuhulgas kasutati ka õilsaid väärtusi. Lisaks, totalitaarsuse tingimustes sai õpitud lugema n-ö ridade vahelt. Sõltumata riigikorrast, pole inimeseks jäämine ja iseotsustamine kunagi olnud kerge. Veel enam, kui maailmas on kõige vääramatumaks jõuks loodusjõud, siis inimühiskonnas on samuti asju, mis käivad üksikinimesest üle. Terve mõistuse ja iseseisva mõtlemise roll on alati ja kõikjal ühtemoodi vajalik. Kui ametlikku ajalugu kujundavad ja kirjutavad need, kes võimul, siis praegu on mul võimalus panustada oma killuke eesti rahva mällu.

Maapoiss nagu olin, ei teadnud ma paljusid asju, veidi lennukoolide ja veidi ka lennukite kohta. Polnud lennukil kunagi reisijana lennanud, näinud ehtsat lendurit ega lennumasinat isegi mitte lähedalt. Sellegipoolest unistasin kihutada reaktiivil taevaalaotuses. Valikud olid sellised nagu olid ja küllap oli suurel riigiaparaadil lihtsam suunata noori talle, s.o riigile vajalikule rajale, kasutades ka doseeritud informeeritust. Kuid lennata ma tahtsin ja alles hiljem tuli teadmine, et lendur pole elukutse, vaid diagnoos. Sõitsingi ära kaugele, teadmata, kui kauaks. Kaasa sain omajagu tarkust, et edaspidi toime tulla. Nii vaimne erksus kui ka füüsiline ettevalmistus olid tasemel. Väga aitas koolis õpitud oskus kontrollida oma tööd ja leida vigu, peast arvutamise oskus ja palju muud. Geograafiatundides õpitu kulus marjaks ära ning võõrkeeli läks igapäevaselt vaja. Ja unistus saigi teoks.

Jõudsin lennata esimese, teise ja ka kolmanda põlvkonna reaktiivlennukitega. Mõned neist lendavad seniajani, kui uue aastatuhande algusest on möödunud kaks aastakümnet. Kunagi jäin mõtlema, et lendudeks ettevalmistuse ajal kasutasin lihtsaid vahendeid nagu pliiats, joonlaud, lükat jmt. Täpselt samu vahendeid kasutasid lendurid enne mind juba aastakümneid, ainult et siis olid kiirused tunduvalt väiksemad. Nii et mõnes mõttes jõudsin kogeda algupärase lendamise kunsti kuni üleminekuni moodsatele vahenditele. Nagu vahel naljatades pikkisime oma vestlusse, et tegime seda või teist esiisade moodi ehk nagu kiviajal. Kuid kõigest sellest juba raamatus endas.

Suur tänu neile, kes aitasid selle raamatu valmimisele kaasa. Interneti vahendusel sai mälu värskendamiseks teha seda, mis varem oli võimatu. Moodne info-tehnoloogia tõhustas nii kirjutamist kui ka materjalide töötlust. Mind julgustasid

paljud sõbrad ja tuttavad, kirjastuse Argo asjalik ja samas ka sõbralik suhtumine minu ettevõtmisse.

Suur tänu Arvo Vercamerile värviliste piltide eest. Need on lennukid, millel olen lennanud, ning just sellised, nagu nad tollal välja nägid.

ELUKUTSE, MILLEST MA UNISTAN KLASSIKIRJAND, AASTA 1968

Elukutse, millest ma unistan, olen unistanud ja unistan ka edaspidi. Ma ei usu, et see on öeldud liigse paatosega, sest nii see on.

Kuigi meile on räägitud juba lapsest saadik elukutsete mitmekesisusest ja valikuvõimalustest, julgesin oma unistusega tõusta päris kõrgele sõna otseses mõttes ja sealt pole veel alla kukkunud. Kunagi ammu pisikese poisina kartsin hirmsasti mürinat taeva all ja iga kord, kui seda kuulsin, jooksin peitu. Aeg läks ja hirm kadus, kuid alateadlikult hakkas miski mind kiskuma sinise taeva poole. Kodutänaval sai puude otsas küll ronitud ja ise ka plangu otsas püksipidi riputud.

Ise ma ei teadnud, miks lendamine minu unistuseks sai ja ei usu, et teisedki (vanemad) seda teavad. Siis mul niisugustest põhimõtetest – elukutse tuleb valida nii, et sellest oleks kasu meie ühiskonnale jne – küll aimu ei olnud. Ja ega ma ei mõelnudki sellest kui elukutsest. Lihtsalt tahtsin lennata, kui suureks saan. Et unistused vahel ei täitu, ma ei teadnud, lihtsalt ei osanud mõeldagi sellest. Kui suuremaks sirgusin, sain seda tunda ja kuulda ka teistelt.

Ka minu isa õppis lendamist, kuid lendurit temast ei saanud. Ja siis ma mõtlesin: „Ehk minust saab?“ Just nimelt ehk, sest et unistus ellu viia, on vaja selle jaoks õppida, töötada, uskuda. Kui aga teed vähe selle saavutamiseks, jääb südamesse terav okas torkima, et unistus jäi ainult unistuseks, kurvaks unistuseks; sellepärast, et sa ei teinud kõik, mis sinu võimuses ja vastupidisel korral oleks kõik võinud olla teisiti...

On ju nii, et elukutseks tuleb valida selline ala, millega tegeleksid meelsasti vabal ajal. Elukutse, eriala – see sõna tuletab meelde, et oma ametiga pead endale ülalpidamist teenima, saad selle eest palka. Keegi ütles mulle kunagi, et lendurid pidavat hästi teenima...

Saan aru, et lendamine on töö, pealegi raske töö, kuid lähtuda sellisest aspektist elukutse valikul ma ei saa; suvevaheajal muidugi otsid tasuvamat tööd, kuid mitte enda huvide rahuldamiseks.

Nimelt, ongi õige sõna! Ma tunnen, et ainult lendamine suudab mulle pakkuda täit rahuldust. Igatahes mu kirge taeva järele suurendas veel lendur-filosoof Antoine de Saint-Exupéry.

Elukutse, millest ma unistan, eeldab tugevat tervist ning harmooniat nii vaimses kui ka füüsilises arengus. Ei saa öelda, et ma midagi pole selle jaoks juba ära teinud. Spordiga olen tegelnud juba ligi üheksa aastat ja neljad-viied (senini) keskkooli-klasside tunnistustel näitavad, et vaimne ja füüsiline areng on käinud käsikäes.

Lenduri elukutsel on palju variatsioone: kas tsiviillendur, sõjaväelendur või koguni katselendur. Veelgi kõrgemal on nüüd veel üks aste, nimelt kosmonaut ehk nagu ka nimetatakse – kosmoselendur. Kuid sellest tagasihoidlikult, hiljem. Senini ma ei ole veel otsustanud, missuguse ala peale täpsemalt lähen, kuid aega just palju pole enam jäänud. Kuid arvan, et lõpliku otsuseni on veel pool aastat ja selle ajaga on vast mu mõttes midagi juba küpsenud.

Kui ma ikka tõsiselt saan lenduriks, siis võin kindasti öelda, et riik pole minu õpetamise peale asjata raha kulutanud, sest kuigi siin loeb palju minu enda tahtmine, katab õppekulud siiski riik ja ma pean ette juba oma kohuseks see tasa teha, sest tegemist on ikkagi elukutsega, millest ma unistan.

TEE LENNUKOOLI

Eellugu

Teadsin ise ja samuti kõik sõbrad ning klassikaaslased, et tahan saada lenduriks. Siiski see moment, mil pidin alustama teed lennukooli, jõudis kohale kuidagi järsku. 1969. aasta suvepäevad Saunametsas olid päikesepaistelised ja toredad, kuid minu jaoks oli reisiplaan juba valmis. Nii et suvepäevade pidulik lõpetamine kadus kiiresti unustusse.

Keskukooli ajal pärast passi kättesaamist muutusime me kõik, noored mehed, kutsealusteks. Need, kes ei saanud peale lõpetamist kuhugi kõrgkooli sisse, pidid minema kandma kohustuslikku sõjaväeteenistust. Ei mäleta täpselt, mis hetkel alustasin oma unistuse teostamist, kui esitasin avalduse saada mind sõjaväe lennukooli. Paide rajooni sõjakomissariaadis võeti mind hästi vastu ja soovitati veel võtta lähetuskiri rajooni komsomolikomiteest. Seal olid kõik elevil minu soovist ning kiri tehti kähku valmis. Kas see ka aitas, ei tea.

Kuid kõige olulisem, ma veel ei teadnud, missugusesse lennukooli satun. Ka sõjakomissariaadis ei teatud seda öelda. Kohalikku arstlikku komisjoni ma ei kartnud, sest spordipoisina olin arstide ja erinevate mõõtmistega sageli kokku puutunud. Igal juhul, edasine asjaajamine pidi jätkuma juba vabariiklikul tasandil. Töenäoliselt kuskil varakevadel 1969 sain kutse sõita Tallinna. Esimese asjana tuli läbida arstlik komisjon. Sealt on mulle meelde jäänud, et terapeut mõõtis vererõhku ja lasi siis kükke teha. Ta ütles, et ära kiirusta ja tee siis 10 kükki. Sportlastel oli tollal vaja 15 kükki teha ning mõõdukalt intensiivselt. Tegin ära ja jälle vererõhku mõõtes tuli välja, et see polnud muutunud. Olin tollal väga heas sportlikus vormis, mitte kaua aega enne seda sain spordiühingu Jõud noortemeistriks klassikalises ja vabamaadluses.

Edasi läks asi mandaatkomisjoni. Astusin siis komisjoni ette, algas vestlus. Vene keeles muidugi, kuid sain hakkama. Väike suhtlemiskogemus oli mul spordivõistlustelt. Esimese repliigi lausus komisjoni esimees: „Niisiis, noormees, tahate saada tüürimeheks Vorošilovgradi kõrgemas tüürimeeste lennukoolis.“ Selline mõte oli minu jaoks ootamatu ning ütlesin kohe, et tahan saada lenduriks, mitte tüürimeheks. Minu jaoks oli selge, et kui nii ei lähe, jääb asi ära. Komisjoni liikmed muutusid murelikuks ja hakkasid seda probleemi arutama. Lisasin, et tahan saada hävituslenduriks ning võib-olla siis Katšina lennukoolis. Olin kuulnud, et see oli kõige vanem ja kuulsam lennukool. Komisjoni liikmete arutelu suminas oli kuulda, et pole kvoote mitte ühtegi lennukooli ja midagi pole teha. Siis aga võttis

sõna üks mereväevormis ohvitser, võib-olla kaptenleitnant, kuid ega ma tollal neid auastmete triipe ei tundnud. Igal juhul ta ütles, et see noormees saab sisse ja las ta sõidab Jeiski, kus õpetatakse lendama just hävituslennukitel ning see lennukool on üks parimaid, vana merelennuväe kool. Kõik vaatasid minu poole ja kuna mulle näis ettepanek sobivana, ütlesin oma 'jah' sõna.

Veel 2. juunil kirjutas lapsepõlvesõber Uno mulle Tartust, ülikoolist: „Seda Luganski asja ära jäta. Kui sinust kosmonauti ei saa, siis ma ei tea, mis teen...“ Uno ei teadnud, et sõidan Jeiski lennukooli. Kuu aega hiljem oli ta juba Kuremaal malevas. Kuid esimese aasta üliõpilasena, nagu ka minul hiljem, oli tal teadusemeri põlvini – pakkus teavet ja abi Eestis asuvatesse kõrgkoolidesse astumisel.

Suvepäeval juba teadsin, millal pean lennukooli saabuma. Aeg läks kiireks. Kui läksin enne ärasõitu sõjakomissariaati dokumente vormistama, ei saanud ma vist kõigest veel aru või siis ei räägitud asju selgeks. Sain ka teada, et minu iseloomustus keskkoolist oli kirjutatud ausalt, ehkki tõlkes oli asju veidi teistmoodi kirja pandud. Eestikeelse iseloomustuse järgi ma ei täitvat kõiki kooli nõudeid. Mõistsin kohe, et tegu oli lipsu kandmise nõudega, mida ma alati ei järginud. Vene keelde tõlgitud iseloomustuses oli aga kirjutatud nii, et „on kapriisne mõningate kooli nõuete osas“. Mis muidugi ei mõjutanud lennukooli sissesaamist. Kuid sellest seigast iseloomustusega sain teada alles aastaid hiljem.

Esimest korda rongiga Venemaale

Sõjakomissariaadis anti sõidupaberid, mille alusel pidin saama tasuta sõidu Jeiski linnani. Juhul, kui lennukooli sisse ei saa, pidid nad kohapeal väljastama samasugused paberid tagasisõidu jaoks. Tegelikult ma ei mõelnud ka selle üle, et ülikoolides on sisseastumiseksamid selleks ajaks läbi ning mind võidi ebaedu korral isegi sealsamas teenistusse võtta. Aga jah, sain sõidupaberid ja arvasin naiivselt, et sellega on kõik korras. Oli küll korras, ainult et reisisin ühisvagunis, mis tähendas kohta isteasendis kuni lõpp-peatuseni välja. Vahepeatustes tuli käia raudteejaama komandandi juures, kus siis märgistati pilet ning suunati järgmisele rongile vajalikus suunas. Täpselt nagu mingil sõjaajal. Alustasin reisi 15. juulil 1969, rongile läksin Tapal. Esimene peatus oli Dno, kuskil öösel oli veel Harkov ning pärast pikka sõitu alles Rostovi piletikassas öeldi, et lisatasu eest saad ka magamiskoha. Sõit Rostovist Jeiskisse võttis parasjagu aega ühe öö.

Väljas oli palav suvi, mingeid konditsioneere polnud. Puhvetist ostsin kaasa pudeli krüsooni. Samas kupees reisis ka üks siniste lõkmetega major, kellega sain veidi juttu ajada. Tema kinnitas, et saad lennukooli sisse, juba ainuüksi oma rahvuse tõttu. Kuid mulle tegi muret jook. Kui olin pudelist esimese lonksu võtnud, tundus, et olin saanud halvaks läinud kauba. Midagi niisugust polnud veel proovinud. Nii et hommikul Jeiskisse jõudes pöruasin esimese joogikoha poole ning

rüüpasin suure sõõmu vett. Vesi voolas seal nagu purskkaevust üles nupuvajutuse peale. Ja siis tundsin sama vastikut maitset, nagu ka tollest pudelist juues. Hiljem sain teada, et Jeiski vesi ongi selline, veidi soolane ja väävelvesiniku maitsega. Irvhambad seletasid, et kohalik õlu pidi hästi minema, kuna voblat või muud soolast polnud vaja juurde võtta. Kohalikus muuseumis aga võivat näha suuri neerukive, mis inimestest välja võetud.

Esimene suur rongisõit kulges ohutult, ehkki oli väsitav. Noorele maaelu tagasihoidlike tingimustega harjunud mehele midagi koledat polnud. Sain enda jaoks tundma õppida uut (raudtee)maailma, kõige tähtsam oli siiski sõidu eesmärk ning selle nimel polnud miski raske.

Kuhharivka (Кухаревка)

Jeiskis sain suhteliselt kiiresti õigele otsale. Minusuguseid lendurõpilase kandidaate oli omajagu. Eks lennukooli jaoks oli see tavaline iga-aastane protseduur, kellelgi ei lastud kaotsi minna. Nii et üpris kiiresti olin otsaga, õigemini sõjaväetranspordiga, linnast lõuna pool väljal asuvas barakkidest laagris. Kuhharivka küla asus laagrist veidi eemal, kuid seda nimetust teavad kõik, kes Jeiski lennukoolis õppinud. Tegelikult oli see välilennuvälja laager ning juba kolmandal kursusel lendasin seal ise.

Kõik kandidaadid saabusid graafiku alusel, mina olin 29. grupis. Kolm gruppi moodustasid ühe suurema moodustise, mille nimetuseks oli 'potok' (*пото́к*) ja mis ajaliselt jaotatud nii, et neid suudeti lasta läbi arstliku komisjoni ja eksamite pideva vooluna. Üldse oli 33 gruppi, esimesed olevat saabunud kuskil kuu aega enne mind. Nii et olin peaaegu päris lõpus. Loomulikult oli palju neid, kes olid juba lahkunud, kuna ei läbinud arstlikku komisjoni või olid eksamitel ilmselgelt nõrgad. Oli neidki, kes said terviserikke toorevõitu aprikooside söömisest või olid lihtsalt mingi koerusega hakkama saanud. Ka neid saadeti koju tagasi. Konkurents oli umbes kuus inimest ühele kohale, eelneva(te)l aasta(te)l aga lausa kümme. Kuid see oli kohalesaabusnute konkurentsi suhe. Kui palju oli kandidaate varem välja sõelutud, raske öelda.

Laagrielu oli väga spartalik. Paiknesime puidust barakkides, igaühel raudvoodi. Kõik, mis seal peal, näis välja ülimalt „väsinud“. Voodi juures asuvasse öökappi võis panna oma asju. Kiiresti sain aru, et on neid, kes armastavad näpata, ja eriti nende seas, kes pidid enne mandaatkomisjoni tagasi sõitma. Mul läksid õnneks kaduma ainult mõned pisiasjad, näiteks neljavärviline plastikust pastakas. Iseenesest tavaline sõdurielu, mida kogesid vast paljud tollased noormehed.

Toideti kolm korda päevas, kusjuures pirtsakatel polnud seal erilist pidu. Kui pesemine tila all polnud veel väga eriskummaline, siis tualettruumid väärised sõna otseses mõttes nimetust peldik.

Vene keelt sain harjutada, et lase aga olla. Kõnepruuke oli erinevaid ja ka räägiti veidi erinevalt, vahel oli raske sõnu eristada. Sanja Selivanov, sõbralik Siberist tulnud noormees susistas veidi ning ma ei saanud kuidagi ühest asjast aru. Kui läksime sööma, ütles sõna žsrat', kui aga tualeti poole, siis samuti. Asi tehti selgeks, et esimesel juhul on sõna *жратъ* ja teisel *срамъ*. Arusaadav.

Ümbritsev maastik oli võõras, peaaegu puudeta ja tolmu. Vähesed akaatsiad laagri territooriumil ei pakkunud ka lõõskava päikese eest erilist varju. Äsja põhjast saabununa oli minu jaoks üllatav, kui vara ja kiiresti läks pimedaks ning öö oli ikka tõesti pime. Parasjagu oli ka täiskuu, minu arvates tavapärasest suurem. Ritsikate siristamine oli aga lõputu. Õhtuti näidati filme ning ka see vabaõhu meelelahutus oli uudne.

Stepis asusid kolhoosipõllud ja aiad. Oli juba saada ploome, tunduvalt suuremaid kui Eestis. Korra käisime ka ploomiraksus, kuid õnneks midagi koledat ei juhtunud. Tegelikult võidi sellise asja eest samuti kohe tagasi saata. Külavahel käies aga hakkas tekkima arusaam vene küladest. Muidugi, staniitsa ei ole küla eesti mõistes, oma suuruselt hoopis midagi muud.

Rahvast oli ikka väga palju ja väga eri paigust. Kohe võib öelda, et Eestist olin ainus. Kuid ka mõned teised olid ainsad oma rahva esindajad – kabardiin, hakass, tšetšeen... Meie grupis oli moskvalane Kolja Vodorezov, siberlane (Latgale juurtega) Gena Bavra, lihtsalt venelane Sanja Bondar. Kahe viimasega sattusime hiljem pärast sissesaamist ka ühte rühma ja klassi. Läbisaamine kujunes heaks, mingit pahatahtlikku suhtumist polnud. Kolja oli tegelnud džudoga ja saime mõnikord ka madistada. Pean tunnistama, et olin siiski parema ettevalmistusega ning minu vabamaadluse võttearsenal rikkalikum. Kuid kaks ühe vastu, Kolja ja Sanja, said pikapeale ikka minust jagu. Mürasime mõistlikkuse piires, et keegi viga ei saaks.

Tol ajal oli Venemaal väga populaarne artist Vössotski. Mõnel noormehel oli kitarr kaasas ning neid laule lauldi kitarrikeelte tinistamise saatel pidevalt. Oli ka üks noormees, Oleg Kalinin, kes tõepoolest oskas hästi kitarril mängida ning ühe tema harjutuse õppisin ka mina ära.

Arstlikus komisjonis

Rühmade kaupa hakati meid vedama lennukooli Jeiskis, kus tuli läbida katsed ja arstlikud kontrollid eri spetsialistide juures. Üks näiliselt lihtne katse oli kiikuda 15 minutit. Tegu oli neljakohalise kiigega, mille põhi jäi kiikudes pidevalt paralleelseks maapinnaga. Kiik töötas kondimootoriga, s.t seda hoidsid käigus teised kandidaadid, kuniks nende endi järjekord kätte jõudis. Iseenesest nagu lõbus värk, kuid lõpupoole tuli väike iiveldus peale. Mõnel mehel läks ka nagu valgeks ja tekkis vajadus magu keelega tagasi hoida. Aga sain selle katsumusega hakkama.

Barokamber oli kõigile midagi uut. Korraga mahtus sinna oma kuus noormeest, kogu seltskond „tõsteti 5000 m kõrgusele“. Eks siis uuriti vastupidavust hapniku-vaegusele ja ka sisekõrva suutlikkust vertikaalkiirusega toime tulla.

Kõige huvitavam oli aga psühholoogiline test, *ncuxom6op*. Mitte see esimene osa, kus tuli psühholoogi silme all lahendada igasuguseid ülesandeid ja mõistatusi, vaid istuda lenduri istmele, silme ees päris sihik. Istet sai liigutada lennuki juhisega ning pedaalidega. Juhisega liikus iste ja koos sellega sihikus helendav rist keskpunktiga üles-alla, pedaalidega aga vasakule-paremale. Vasakule käele kinnitati elektrood, kust võis saada särtsu 30 V – särtsu anti siis, kui sihiku keskpunkt väljus trajektoori lubatud väljast. Lenduri kandidaadi ees oli ekraan, kus asus sinusoidne kõver lambikestega. Ülesandeks anti jälgida lambikesi ning liigutada sihiku keskpunkti mööda seda kõverat lambikeste tempos ja suunas. Koordinatsiooniharjutus missugune, kuid selle seadme teostus oli küllatki robustne ning päris vigadeta polnud katse läbimine kerge ülesanne.

Arstid olid aga nagu arstid ikka. Igas lennukoolis on omad tavad, kuidas prognoosida ühe või teise inimese tervist 10–20 aastaks. Nii ka seal. Esimene arstlik komisjon võttis asja ikka väga rangelt, et mitte lasta õpingutele potentsiaalse terviseprobleemiga õppurit. Kui lendavale koosseisule oli ette nähtud võimalus lennuloa saamiseks kuue grupi mahus, siis kursantideks võeti nagu kosmonautideks esimese grupi järgi. Pärast seda, kui hakkasime iseseisvalt lendama, ühekohalisel reaktiivlennukil, piisas teise grupi nõuetest.

Lennukikabiinide mõõdud dikteerisid mõningaid parameetreid. Tollal oli põhiliseks lennukiks Su-7b, enne seda hoopiski MiG-17 ning seal polnud erilist istme kõrguse või pedaalide reguleerimisvõimalusi. Nii et osa kandidaate pidi lahkuma, nende seas ka üks Leedust tulnud noormees, purilendur. Tema suurim probleem oli arvatavasti kasv – üle 1,85 m. Määratletud oli ka jalgade pikkus, sealjuures kasvu mõõdeti istumisasendis ning selle kaudu leiti ka jalgade pikkus. Lennukikabiinis oli pedaalide asend reguleeritav, kuid ikkagi teatud piires. Kuni kolmanda põlvkonna lennukiteni oli lenduri istme kõrguse ja pedaalide reguleerimine tegelikult vaevaline protsess. Seetõttu lendurite standardsed mõõdud olid eelistatumad. Artikulatsioon pidi olema normaalne, et ei tekiks probleeme raadiosidega.

Eksamid

Üks kandidaatide seas sagedasti mainitud väljend oli *проходной бал*, s.t eksamihinnete summa, mis vajalik konkursi läbimiseks. Eksameid oli neli – matemaatika suuline ja kirjalik, füüsika (kirjalik) ja kirjand vene keeles. Kokku oli võimalik saada 20 ja minimaalselt sissesaamiseks 12, ilma kahtedeta. Arstlik komisjon sõelus nii mitmedki konkurendid välja, kuid sellegipoolest arvati, et sissesaamiseks olnuks vaja eksamitel kätte saada 14–16 palli.